

บทที่ 4

BBL4U มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นมหาวิทยาลัยในภูมิภาค ที่เพิ่งขยายขอบเขตการเรียนการสอน จากสาขาทางด้านวิทยาศาสตร์ ได้แก่ วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เกษตรศาสตร์ มาสู่สาขาด้าน สังคมศาสตร์หรือศิลปศาสตร์ ซึ่งหลักสูตรทางด้านสังคมศาสตร์ก็เพิ่งเริ่มจัดการเรียนการสอนมา ใน ระยะ 5 ปีที่ผ่านมาเอง นักศึกษาร้อยละ 80 มีภูมิลำเนาและเติบโตในบริบทสังคมและวัฒนธรรม อีสาน ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับปานกลางหรือต่ำ ขณะที่คณะผู้วิจัยทำการสอน อยู่ในคณะศิลปศาสตร์ และเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรการพัฒนาสังคม นักศึกษาร้อยละ 100 เป็นผู้มี ภูมิลำเนาในภาคอีสาน

โครงการวิจัยเริ่มต้นจากปัญหาการเรียนการสอนที่ผู้วิจัย ในฐานะอาจารย์ประสบอยู่ นั่นคือ การที่ผู้เรียนไม่สนใจเรียน ไม่เข้าห้องเรียน หรือบางคนสนใจเรียนแต่ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของวิชา ได้ สร้างความหงุดหงิด ผิดหวัง เกิดขึ้นทั้งกับผู้เรียนและผู้สอน ผู้เรียนมักจะคาดหวังว่า “อาจารย์บอก มาซิ ว่าต้องการให้พวกเราทำอะไร” หรือ “อาจารย์ไม่เห็นสอนอะไรเลย ศัพท์แต่ละคำยากๆ ทั้งนั้น ไม่ เข้าใจ” ผังของผู้สอนเอง ก็มักจะถามว่า “ใครมีอะไรสงสัยไหม เข้าใจไหม” ไม่มีคำถามแปลว่าทุกคน เข้าใจ ผู้สอนจึงคิดว่าหากการเรียนรู้นั้นง่ายอย่างนั้น อาจารย์ก็ไม่จำเป็นต้องมีความรู้อะไรมาก นอก เสียจากทำหน้าที่ถ่ายโอน “เนื้อหา” จากหนังสือ ไปสู่ผู้เรียน จึงคิดหาวิธีการเรียนการสอนที่จะทำให้ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนมีความสุข สนุกกับการเรียนรู้

คณะผู้วิจัยได้นำหลักการเรียนการสอนแบบ BBL มาประยุกต์ใช้กับรายวิชาของสาขาการ พัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ โดยพยายามเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างการเรียน การสอนแบบเดิม ซึ่งประมวลผลการเรียนการสอนแบบเดิม กับการเรียนการสอนที่ใช้หลักการแบบ BBL ที่มาจากการ จากประสบการณ์การผู้สอนและการสัมภาษณ์พูดคุยกับนักศึกษา ดังตารางแสดงความ คิดเห็นของนักศึกษาต่อการเรียนการสอนด้านสังคมศาสตร์ที่ปรากฏในบทที่ 2 ที่เน้นการบรรยายหน้า ชั้นเรียน และอ่านเอกสารที่เกี่ยวข้อง ความรู้ได้จากการถ่ายทอดและส่งผ่านการรับรู้ในเนื้อหานี้ๆ ขณะเดียวกันวิชาที่นำหลักการ BBL มาใช้ทุกวิชายังไม่เคยเปิดสอนมาก่อน จึงง่ายต่อการออกแบบการ เรียนรู้ใหม่ กลุ่มผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเดิม มีนักศึกษาในชั้นเรียนประมาณ 50 คน โครงการฯ ประยุกต์ใช้หลักการ BBL ใน 3 วิชา คือ วิชาสื่อกับการพัฒนา วิชาทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนา และวิชา ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิชาที่มีลักษณะเฉพาะต่างกัน กล่าวคือ วิชาสื่อกับการ พัฒนา และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา เป็นวิชาที่เน้นการปฏิบัติและสร้างความรู้ใหม่ได้ ขณะที่วิชาทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนา เป็นวิชาที่ต้องทำความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีเพื่อเป็นแนวในการคิด

แล้วต่อยอดสู่การเรียนรู้ ดังนั้นประสบการณ์ที่ได้ จึงเป็นการออกแบบการเรียนรู้วิชาทางด้านสังคมศาสตร์ที่เป็นทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ

ในส่วนแรกจะกล่าวถึงกระบวนการประยุกต์ใช้หลักการ BBL ว่านำมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างไร ในส่วนต่อมาเป็นการพูดถึงผลที่ได้จากกระบวนการและวิเคราะห์และอภิปรายผลที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้หลักการ BBL

1. วิชาสื่อกับการพัฒนา

(ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2548) วันศุกร์ เวลา 13.00 น.-16.00น.

โจทย์ในการเรียนรู้ คือ

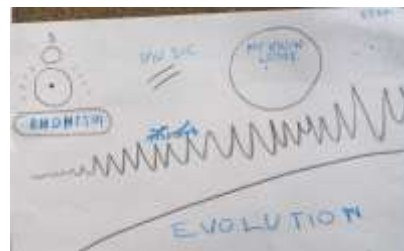
1. ทำอย่างไรให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถวิเคราะห์ความซับซ้อนของชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย ไม่มองว่าชุมชน/สังคมเป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่ตายตัว หรือเข้าใจได้โดยใช้สามัญสำนึก
2. ทำอย่างไรให้ผู้เรียนเรียนรู้และเข้าใจความหมายของ “สื่อ” และกระบวนการทำงานของสื่อ ซึ่งมีสมมติฐานว่าผู้เรียนจะเข้าใจจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าการอ่านทฤษฎี
3. ทำอย่างไรจึงจะสามารถผลิตสื่อที่มีประสิทธิภาพในการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน/สังคมให้ผู้อื่นรับทราบ

กิจกรรมเกริ่นนำก่อนเข้าสู่การเรียน

กิจกรรมที่ 1 วาดภาพสะท้อนความรู้สึก วิชาให้ผู้สอนออกแบบการเรียนการสอนโดยเริ่มต้นให้ผู้เรียนหลับตาประมาณ 1 นาที แล้ววาดภาพอะไรก็ได้ท่ามกลางบรรยากาศเพลงสบายๆ เพื่อให้นักศึกษาสะท้อนความคิดและความรู้สึกของตนเองในขณะนั้น ผู้สอนต้องการตรวจสอบสถานภาพทางจิตวิทยาของนักศึกษา เพื่อทำความรู้จักภาวะด้านในของนักศึกษามากขึ้น นักศึกษาค่อนข้างประหลาดใจกับกิจกรรม ที่ไม่คุ้นเคยกับการเรียนมหาวิทยาลัย หลายคนแสดงความคิดเห็นว่าเป็นกิจกรรมสำหรับนักเรียนอนุบาล นั้นแสดงถึงความห่างไกลที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอน ที่แยกขาดผู้เรียนออกจากความเป็นตัวตน นักศึกษากลายเป็นอัตบุคคล(subject)ที่ลอยๆ ราวกับการถูกชักเชิดภายใต้กระบวนการเรียนรู้บางรูปแบบมาอย่างยาวนาน แต่เมื่อทดลองถ่ายทอดความเป็นตัวเองผ่านการวาดภาพ พบว่ามีภาพจำนวนหนึ่งที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของนักศึกษาออกมาโดยไม่รู้ตัว สำหรับผู้สอนเองก็รู้สึกเหมือนว่าได้รู้จักตัวตนของผู้เรียนทั้ง 50 คน ไปพร้อมๆ กัน แม้ว่าส่วนใหญ่จะเคยสอนมาแล้วแต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงความคิดของผู้เรียนได้ครบ กระบวนการนี้ใช้ภาพวาดเป็นเสมือนเส้นทางลัด สู่ความเข้าใจตัวตนของนักศึกษาได้ระดับหนึ่ง ดังตัวอย่างภาพนี้

1. ภาพที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลง โดดเดี่ยว เป็นภาพตัวคนเดียวท่ามกลางบรรยากาศอ้างว้าง
วังเวง เมื่อให้ผู้วาดภาพอธิบาย ทั้งในห้องเรียนและการสอบถามนอกห้องเรียน ก็พบว่า ชีวิตประจำวัน
ของนักศึกษากลุ่มนี้รู้สึกเหงา ไม่มีใครเข้าใจ

2. มีสองภาพที่สะท้อนการมองหาเป้าหมายของชีวิต เพื่อไปพ้นสภาวะที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่
สับสนวุ่นวาย พบว่านักศึกษากลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ชอบคิดแปลกแตกต่างจากคน
อื่น

3.ภาพที่สะท้อนความคิดถึงบ้านหรือการถวิลหาครอบครัวอันอบอุ่น ภาพที่วาดจะเป็นภาพบ้าน คนในครอบครัว ต้นไม้ พืชต่างๆ บางภาพนำมาเปรียบเทียบกับชีวิตอันโดดเดี่ยวของตนเองในเมืองหรือในมหาวิทยาลัย ผู้วาดอธิบายถึงความแปลกแยกในวิถีชีวิต จากเด็กบ้านนอกที่ตนเองคุ้นเคยและมีตัวตน

4.บางภาพสะท้อนให้เห็นถึงการคิดคำนึงถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างเพศ

กิจกรรมการวาดภาพ เป็นประตูของการทำความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกก่อนเรียนของนักศึกษา ซึ่งผู้สอนไม่สามารถตีความได้เอง หากในฐานะอาจารย์ได้มีโอกาสพูดคุยสอบถามถึงปัญหาชีวิตและความรู้สึกนึกคิดเมื่ออยู่นอกห้องเรียนอยู่เรื่อยๆ จึงช่วยทำให้ถอดรหัสภาพได้บ้างพอสมควร เพื่อให้ผู้สอนจะหาทางช่วยเหลือนักศึกษาในโอกาสต่อไป

กิจกรรมที่ 2 เกมเปิด เกมนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจความสำคัญของการสื่อสาร (communication) อาจารย์ใช้ประสบการณ์ของตนเองจากการร่วมกิจกรรมฝึกอบรม แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เกมเปิดควรมีผู้เข้าร่วมไม่ควรจะเกิน 20 คน ขั้นตอนการเล่นเกม คือ

1) ผู้เล่นจะแบ่งออกเป็นเปิด 1 ตัว ที่เหลือเป็นคน

2) จัดเก้าอี้ให้ครบตามจำนวนคนที่เหลือ และอีก 1 ตัว วางไว้สำหรับเปิดนั่ง การจัดวางไม่ต้องเป็นระเบียบแบบแผน ให้กระจายไปในพื้นที่บริเวณกว้าง พอที่จะไม่ชนกันเวลานั่งหรือลุกเปลี่ยนเก้าอี้

3) กติกาของเกม คือ เปิดจะต้องเดินเข้าไปนั่งเก้าอี้ตัวที่ว่างอยู่ และคนจะต้องลุกขึ้นมานั่งเก้าอี้ตัวที่ว่างก่อนที่เปิดจะไปนั่ง หากเปิดสามารถนั่งเก้าอี้ได้ แสดงว่าคนแพ้

4) ในช่วงแรกมีกติกาเพิ่มเติม คือ ห้ามส่งเสียงหรือสัญญาณเพื่อให้มีการลุกไปนั่งเก้าอี้ว่าง ทำสัก 3 - 4 รอบ แต่จะพบว่า ผู้เล่นที่เป็นคนมักจะลุกขึ้นพร้อมกันเพื่อไปนั่งเก้าอี้ที่ว่าง หรือไม่ก็หลุดเสียงออกมาว่า “ลุกไปสิ” “ลุกไปเร็วๆ” บางคนนั่งอยู่ใกล้เก้าอี้ว่าง พอเปิดเดินเข้ามาใกล้ ก็รีบลุกขึ้นมานั่ง นั่นแปลว่าไม่เกิดประโยชน์ เพราะเปิดก็จะสามารถหันไปนั่งเก้าอี้ตัวข้างๆ ได้โดยเร็ว

5) ในช่วงที่สอง ให้ผู้เล่นสามารถพูด บอก ส่งสัญญาณได้อย่างอิสระ ซึ่งพอถึงขั้นนี้แล้วเปิดจะไม่ชนะอีกเลย เพราะคนจะรู้หลักการว่าให้คนอยู่ใกล้ๆ ว่างที่ว่าง

เกมเปิดได้ช่วยให้ผู้เรียนรู้ว่า คุณค่าและพลังของการสื่อสาร เพราะในช่วงแรก เมื่อไม่มีการสื่อสารที่ดีพอ เป้าหมายที่วางไว้ย่อมไม่บรรลุผล แต่เมื่อมีการพูดสื่อสารกันแล้ว จะพบว่าเปิดไม่สามารถหาที่วางได้

กิจกรรมหลักในชั้นเรียน

ผู้สอนได้บอกกับนักศึกษาในตอนเริ่มต้นเรียนว่าทุกคนสามารถผลิตสื่อสำหรับการ “การพัฒนา” ได้ทุกคน แต่เราจะต้องศึกษาทำความเข้าใจสิ่งที่เราจะสื่อออกมาให้ชัดเจนเสียก่อน ด้านหนึ่งเพื่อชี้ให้เห็นว่า การจะผลิตสื่อที่ดีได้จะต้องทำความเข้าใจชุมชนอย่างรอบด้านโดยจะต้องฟังเสียงคนในชุมชน ศึกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเช่นความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการพึ่งพาธรรมชาติ เข้าใจวิถีชีวิต ความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนการผลิตสื่อ (pre-production) ผู้สอนมีเจตนาต้องการให้นักศึกษาเห็นว่า เนื้อหา (content) มีความสำคัญในการสื่อสารมากกว่าหรือพอๆกับรูปแบบ (form) ดังนั้น แม้จะมีความสามารถเชิงเทคนิคในการสื่อสารที่ดี โฆษณาประชาสัมพันธ์เก่ง แต่ถ้าผู้ส่งสารไม่ได้นำพาเนื้อหาที่ดีไปให้ผู้รับสาร ก็ไม่สามารถนับเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพได้

กระบวนการเรียนการสอนเริ่มต้นจากการให้นักศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์รอบตัว ซึ่งนักศึกษาพบเห็นในชีวิตประจำวัน แต่อาจไม่เคยสังเกตมาก่อน ผู้สอนเลือกให้นักศึกษาออกไปค้นหาว่า ในบริเวณมหาวิทยาลัยมีที่แห่งใดบ้างที่ชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์ และเข้ามาใช้ประโยชน์อะไร รวมทั้งออกไปศึกษาชุมชนรอบมหาวิทยาลัยว่ามีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร และนักศึกษาจะเลือกนำเสนอภาพที่ไปพบเห็นออกมาอย่างไร หลังจากนั้นผู้เรียนจะต้องทำงานเป็นกลุ่มแล้วผลิตสื่อออกมา 1 ชิ้นในประเด็นที่นักศึกษาสนใจ และมานำเสนอในห้องเรียน วิชานี้ไม่มีสอบปลายภาค คะแนนที่ได้จะมาจากคะแนนเก็บ ผลงานที่นักศึกษาผลิต ซึ่งทำงานเป็นกลุ่ม

รายละเอียดกิจกรรมที่ทำในชั้นเรียนมีดังนี้

- (1) ลงพื้นที่ชุมชนรอบมหาวิทยาลัย เพื่อทำความเข้าใจวิถีการศึกษาชุมชน และการนำแง่มุมของชุมชนมานำเสนอ โดยลงชุมชนบ้านแฮ และบ้านหนองไข่นก เป็นชุมชนรอบๆมหาวิทยาลัยที่เปลี่ยนจากวิถีการเกษตรมาเป็นวิถีการผลิตและการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการเติบโตของมหาวิทยาลัย เช่น มีคนไปทำงานรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน มีการเปลี่ยนมือการถือครองที่ดิน เปิดร้านอาหาร การสร้างหอพักนักศึกษา ทั้งบ้านเดิมที่แบ่งให้เช่าและการสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ ฯลฯ ผู้เรียนทำหน้าที่ในการหาข้อมูลเพื่อที่จะนำมาสรุปและนำเสนอภาพชุมชนให้อาจารย์และเพื่อนฟัง โดยมีเครื่องมือที่อาจารย์ให้ทดลองไปทำ คือ การทำแผนที่เดินดิน และ การศึกษาผังเครือญาติของคนในชุมชน เพื่อนำมาทำความเข้าใจประเด็นที่นักศึกษาสนใจ เช่น อาชีพเลี้ยงแมลง คนเผาถ่าน แรงงานรับจ้าง ชาวนา ฯลฯ อาจารย์ได้ลงสนามพร้อมๆ กับ

นักศึกษา สังเกตและให้คำปรึกษาในสนาม “เน้นให้นักศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลที่เห็นกับประสบการณ์ของตนเอง”

- (2) การลงพื้นที่ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเพื่อให้นักศึกษาทำความเข้าใจเรื่องระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยนักศึกษานำข้อมูลจากการศึกษามานำเสนอในเวทีแลกเปลี่ยนกับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ลำปางและศิลปากร คล้ายคลึงกันกับสนามที่ลงไปศึกษาชุมชนรอบมหาวิทยาลัย สิ่งที่ท้าทายมากกว่า คือ จะต้องนำเสนอในเพื่อนและอาจารย์ต่างมหาวิทยาลัยฟัง พื้นที่มหาวิทยาลัยจากเดิมที่เป็นพื้นที่ของการศึกษาเรียนรู้ จึงมีความหมายแค่ห้องเรียน ตึกเรียน เท่านั้น แต่พวกเขากลับค้นพบว่าคนทำความสะอาด ปลูกฝัง มองมหาวิทยาลัยในมุมที่ต่างออกไป ทุ่งหญ้าหรือที่ว่างโล่งรอบตึกเรียนเป็นแหล่งหาเห็ด จับแมลง เก็บฟืน และเก็บผักพื้นบ้าน การเปิดโอกาสให้นักศึกษาลองค้นหาความหมายของพื้นที่ซึ่งเขาค้นเคยในมุมมองใหม่

- (3) การผลิตสื่อของนักศึกษาในหัวข้อ “ชีวิตชุมชนอีสาน” นักศึกษาเลือกประเด็นของแง่มุมของกลุ่มตนเองต่อชุมชนชนบทหรือคนในเมือง ส่วนใหญ่เลือกศึกษาชีวิตของคนชายขอบและผลิตออกมาเป็นวีซีดี เช่น กลุ่มหนึ่งตั้งชื่อเรื่อง “ก่อนมะลิบาน” เป็นการนำเสนอชีวิต

ของเด็กชายพวงมาลัย การเดินทางของดอกไม้กว่าจะมาถึงการร้อยเป็นพวง แล้วนำมาขาย อีกกลุ่มหนึ่งเสนอเรื่อง “บ้านฮองฮ้อ” ชุมชนที่มองว่าน้ำท่วมไม่ใช่อุปสรรคของการดำรงอยู่ของของริมฝั่งแม่น้ำมูล ผู้เรียนค้นพบว่ามีคนบางกลุ่มที่ไม่มองว่าน้ำท่วมเป็นปัญหา ทำทลายความคิดเกี่ยวกับน้ำท่วมที่มีมาในแผนผังความคิด (schema) เดิม นำมาสู่ความคิดและความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมใหม่ หรืออีกชิ้นงานเรื่อง “หนึ่งเสียงกระซิบ” เป็นการศึกษาวีชีวิตของคนในชุมชนแออัดหรือ “สลัม” ผู้เรียนพบว่า ชุมชนแออัดไม่ได้เป็นมะเร็งร้ายของความเป็นเมือง แต่ความเป็นเมืองต่างหากที่เป็นมะเร็งร้ายสำหรับคนในชุมชน นักศึกษากลุ่มนี้นำเสนอเรื่องราวของคนจนเมืองพร้อม กับน้ำตา การเรียนรู้อันล้ำค่าที่ได้เป็นเพียงการเข้าใจชีวิตคนในชุมชนแออัดเท่านั้น แต่สามารถที่จะเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับชีวิตของตนเอง มองเห็นความแตกต่างทางชนชั้น โดยที่อาจารย์ไม่จำเป็นต้องบรรยาย

2. วิชาทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนา

(ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2548) วันศุกร์ เวลา 13.00 น. - 16.00 น.

โจทย์ในการเรียนรู้

ทำอย่างไรให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิดหลักของทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญๆ โดยมีสมมติฐานว่า ใน การเรียนการสอนวิชาทฤษฎีจะต้องทำให้นักศึกษาไม่รู้สึกลัวกับทฤษฎี โดยจะต้องทำให้ทฤษฎีเป็นสิ่งที่จับต้องได้ โดยพยายามสร้างกระบวนการเรียนการสอนที่สร้างความจำระยะยาวให้ได้ เพื่อเป็นพื้นฐาน ในการนำมาวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาและทางเลือกในการพัฒนาของสังคมไทย เนื้อหาที่นำมาสอน ในวิชานี้ ได้แก่

- 1.แนะนำรายวิชา ใช้การสมมติบทบาท
- 2.ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization) มีกระบวนการเรียนการสอนคือ การบรรยายประกอบ เอกสาร การค้นหาคำสำคัญ การวิเคราะห์เนื้อหาเพลง และการวิเคราะห์ภาพถ่ายที่มีความเกี่ยวข้องกับ ทฤษฎี
3. ทฤษฎีพึ่งพาและระบบโลก (Dependency and World System) มีกระบวนการเรียน การสอนคือ การบรรยายประกอบเอกสาร และการเล่นละคร
- 4.แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มีกระบวนการเรียนการสอน คือ การบรรยายประกอบเอกสาร การ ถกเถียงในห้องเรียน การค้นหาคำสำคัญ
- 5.ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) มีกระบวนการเรียนการสอน คือ การบรรยายประกอบเอกสาร การค้นหาคำสำคัญ
- 6.สรุป 4 ทฤษฎี ชมภาพยนตร์และการลงสนาม

กิจกรรมเกริ่นนำก่อนเข้าสู่ชั้นเรียน

ผู้สอนพยายามมองหากระบวนการสอนที่หลากหลาย เพื่อทดลองว่าทำอย่างไรให้นักศึกษาสามารถเข้าใจเนื้อหาเชิงทฤษฎีได้หรือไม่ โดยที่เริ่มต้นจากการให้นักศึกษาแสดงบทบาทสมมติเป็นบุคคลต่างๆ เช่น นายกอบต. กำนัน อธิการบดีมหาวิทยาลัย พัฒนาการ เยาวชน ชาวบ้านที่คัดค้านเขื่อนปากมูล เป็นต้น เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนา หลังจากนั้นเสนอ อาจารย์ผู้สอนจะกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนจากข้อเสนอแต่ละกลุ่มว่า มีแนวคิดเบื้องหลังของข้อเสนอนั้นอย่างไร เช่น ข้อเสนอบางกลุ่มไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นต้น

กิจกรรมหลักในชั้นเรียน

ในการทำความเข้าใจแต่ละทฤษฎี ผู้สอนคิดวิธีการสอนโดยใช้การบรรยายประกอบกับวิธีการสอนแบบอื่นๆ เช่น ฟังเพลง เล่นละคร เป็นต้น

ในกรณีการสอนเพื่อทำความเข้าใจทฤษฎีความทันสมัย ผู้สอนย้ำว่าเราจะต้องเข้าใจทฤษฎีแรกอย่างละเอียดก่อน เพื่อเป็นฐานทำความเข้าใจทฤษฎีต่อไป แต่ผู้สอนไม่เลือกที่จะสอนโดยการบรรยายและอธิบายเพียงอย่างเดียว เพราะมีสมมติฐานว่า การสอนทฤษฎีให้สมองที่ยังไม่เคยมีวงจรรับรู้มาก่อนให้เข้าใจนั้นยากที่จะประสบผลสำเร็จ จึงจัดวางออกแบบกระบวนการสอนให้เข้าใจทฤษฎีด้วยหลากหลายวิธีการ

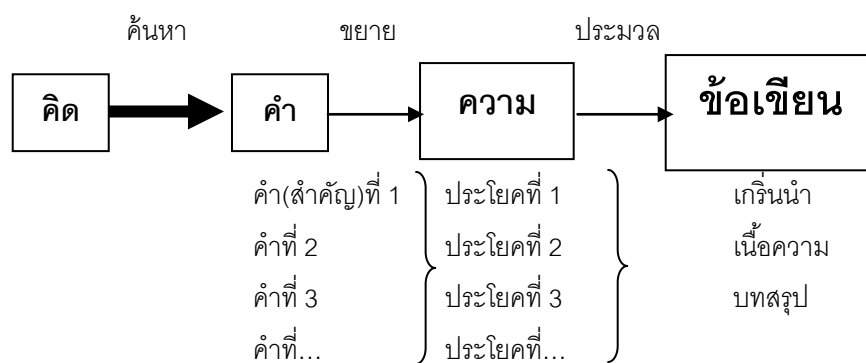
การเรียนการสอนเริ่มต้นด้วยการให้ทบทวนความรู้เดิมจากวิชาทฤษฎีพื้นฐานสังคมศาสตร์ที่เรียนมาในเทอมที่แล้ว เพื่อที่จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของทฤษฎีที่จะเรียนเชื่อมกับความรู้เดิมที่มีอยู่ต่อมา เมื่อเข้าสู่เนื้อหาทฤษฎีความทันสมัย ผู้สอนพยายามต่อยอดความรู้ใหม่ที่ถ่ายทอดแก่นักศึกษาหลายๆครั้ง มิใช่สอนครั้งเดียวแล้วปล่อยผ่านไป การสอนเนื้อหาทฤษฎีความทันสมัยใช้เวลา 4 คาบ โดยเริ่มจากการชี้ให้เห็นฐานคิดหรือที่มาของทฤษฎีว่า ไม่ใช่อยู่ที่ทฤษฎีก็เกิดขึ้นมาเอง แต่ทฤษฎีเกิดจากบริบททางประวัติศาสตร์และบริบททางสังคมหนึ่งๆ จากการบรรยายในคาบแรก มีเอกสารสรุปเนื้อหาสั้นๆ ไม่เกิน 2 หน้า แล้วให้นักศึกษาอ่าน ให้นักศึกษาลองอ่านในหลายรูปแบบ ตั้งแต่อ่านในใจ อ่านออกเสียง อ่านด้วยกันในชั้นเรียน แล้วเปิดโอกาสให้ซักถามแลกเปลี่ยน

หลังจากอ่านเอกสารเสร็จแล้ว อาจารย์ให้นักศึกษาหาคำสำคัญที่อยู่ในตัวทฤษฎีความทันสมัย แล้วนำไปเขียนบนกระดาน เสร็จแล้ว ให้นักศึกษาในห้องเรียนช่วยกันอธิบายว่าคำสำคัญข้อไหนที่ควรจะต้องออก คำสำคัญไหนที่ควรจะต้องไว้ หลังจากนั้น อาจารย์ให้นักศึกษาลองหยิบคำสำคัญเหล่านั้นมาเชื่อมต่อกันเป็นประโยคและข้อความสั้นๆที่จะอธิบายความหมายของทฤษฎีความทันสมัย ซึ่งนักศึกษาจะต้องร้อยเรียงเป็นภาษาของตนเอง โดยให้นักศึกษาลองทำด้วยตนเองแต่ละคน ต่อมาเอาสิ่งที่แต่ละคนเขียนมาอภิปรายในกลุ่มย่อย และจากกลุ่มย่อยแล้วมาเขียนร่วมกันทำทั้งชั้นเรียน โดยให้

ผู้เรียนผลัดกันขึ้นไปเพิ่มเติมความสมบูรณ์ให้กับคำอธิบายที่สุด วิธีการนี้ ผู้สอนลองประยุกต์ใช้หลักการเรียนรู้บนพื้นฐานของสมองที่ค่อยๆก่อรูปความเข้าใจจากการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน

กระบวนการสอนที่เริ่มจากการค้นหาคำสำคัญไปสู่การขยายความเป็นประโยคและข้อความ เป็นเทคนิคที่อาจารย์ได้พัฒนาขึ้นเพื่อให้ นักศึกษาสามารถตอบข้อสอบแบบอัตนัย โดยอันดับแรกสุด จะต้องจัดลำดับความคิดในหัวสมองให้ชัดเจนแล้วกลั่นกรองค้นหาคำที่คิดว่าสำคัญ จากคำหนึ่ง คำ แล้วเชื่อมโยงกับคำอื่นๆ แล้วนำมาก่อรูปเป็นประโยค จัดเรียงเป็นข้อความ นอกจากนี้ อาจารย์ได้สอน นักศึกษาถึงวิธีการเขียนความเรียงแบบง่ายๆ โดยการประมวลข้อความ เป็นข้อเขียนออกมาหนึ่งขั้น คือ ให้มีเกริ่นนำ เนื้อความ และบทสรุป กล่าวคือ อาจารย์ได้สอดแทรกเทคนิคการเขียนด้านสังคมศาสตร์ ให้กับนักศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการความคิดและพัฒนาความสามารถในการเขียนทาง สังคมศาสตร์ขึ้นมา ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการสอนด้วยการค้นหาคำสำคัญดังต่อไปนี้

แผนผังกระบวนการสอนด้วยการค้นหาคำสำคัญ

กิจกรรมในคาบต่อๆมาเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้โดยใช้สื่อต่างๆเข้ามาช่วย ดังต่อไปนี้

- (1) ทำความเข้าใจทฤษฎีความทันสมัยผ่านเพลงผู้ใหญ่ดี ผู้สอนเลือกใช้เพลงเพราะต้องการกระตุ้นการทำงานของ emotion brain ที่จะเป็นตัวนำไปสู่การเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น เพลงผู้ใหญ่นั้นมีความชัดเจนในการเป็นสื่อกลางทำความเข้าใจทฤษฎีความทันสมัย ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องราว ความสนุกสนานของเพลงและสำนวนที่คุ้นเคย “พศ.สองพันห้าร้อยสี่ ผู้ใหญ่ดีทีกลองประชุม ชาวบ้านต่างมาชุมนุม มาชุมนุมที่บ้านผู้ใหญ่ดี... ทหารเขาสั่งมาว่า ให้ชาวนาเลี้ยงเปิดเลี้ยงสุกร ฝ่ายตาสีหัวคอน ถามว่าสุกรนั้นคืออะไร ผู้ใหญ่ดีลุกขึ้นตอบทันใด สุกรนั้นไซ้ไรคือหมาน้อยธรรมดา” เพลงนี้ผู้แต่งอาจไม่ได้ตั้งใจที่จะกล่าวถึงกระบวนการทำให้ทันสมัย แต่บริบทของเพลงทั้งผู้แต่ง ผู้ฟัง สถานการณ์ การเมือง ฯลฯ ล้วนช่วยอธิบายทฤษฎีความทันสมัย

- (2) จากนั้นลองให้ผู้เรียนออกไปถ่ายภาพที่สะท้อนถึงอิทธิพลของความทันสมัยในชีวิตประจำวัน พร้อมกับอธิบายว่าทำไมจึงเลือกภาพนั้นมาเป็นตัวแทนของการอธิบายทฤษฎีความทันสมัย บางคนเลือกถ่ายภาพอาคารเรียน บางคนเลือกถ่ายภาพรถยนต์ไฮบริด บางคนถ่ายภาพด้วยกาแฟ เป็นต้น ผู้สอนนำผลงานของนักศึกษามาอ่านเพื่อตรวจสอบว่านักศึกษามีความเข้าใจเนื้อหาที่เรียนหรือไม่ ซึ่งยังพบว่าบางคนไม่สามารถอธิบายเชื่อมโยงระหว่างรูปภาพกับทฤษฎีได้ อาจารย์จึงกลับมาบรรยายให้นักศึกษาฟังอีกครั้ง พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นอันเสร็จสิ้นกระบวนการเรียนการสอนว่าด้วยทฤษฎีความทันสมัย
- (3) ในหัวข้อต่อมา เป็นหัวข้อว่าด้วยทฤษฎีพึ่งพาและทฤษฎีระบบโลก ผู้สอนแจกเอกสารซึ่งมีเนื้อหาสั้นๆเกี่ยวกับความเป็นมาและแนวคิดที่สำคัญของทฤษฎีดังกล่าว อาจารย์บรรยายในคาบแรก ในคาบต่อมา อาจารย์ให้นักศึกษาฟังเพลง “คนกับควาย” และ “อเมริกันอันตราย” แล้วแบ่งกลุ่มเพื่อสอบสวนว่าเนื้อเพลงนี้มีใจความที่เกี่ยวข้อกับทฤษฎีที่เรียนอย่างไร นักศึกษาจะต้องเชื่อมโยงความเข้าใจความรู้ที่เรียนมา นับตั้งแต่การถอดความหมายของทฤษฎีจากเพลง นั้นหมายถึงเขาต้องเข้าใจทฤษฎีก่อน จึงจะสามารถตีความได้ โดยเมื่อถอดความหมายแล้ว นักศึกษาจะต้องแบ่งกลุ่มนำเสนอออกมาเป็นละคร ซึ่งพบว่า นักศึกษาสามารถตีความเนื้อหาจากทฤษฎีนำมาแสดงเป็นละครได้เป็นอย่างดี และบรรยายภาคการเรียนเต็มไปด้วยความสนุกสนาน
- (4) ในส่วนแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน อาจารย์ใช้เวลาในการสอนน้อยกว่าสองทฤษฎีแรก โดยใช้วิธีการสอนคือ การบรรยายพร้อมเอกสารสั้นๆที่เขียนขึ้นใหม่ และให้นักศึกษาค้นหาคำสำคัญของแต่ละแนวคิดทฤษฎีออกมาอภิปรายในห้องเรียน
- (5) หลังจากกระบวนการเรียนเนื้อหาจบลง ผู้สอนได้เลือกที่จะให้นักศึกษาลงพื้นที่บ้านดอนเมย จ.อำนาจเจริญ เป็นบ้านที่ใช้เป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง “หนองหมาว้อ” ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2520 ในเนื้อหาได้สอดแทรกบางแง่มุมของทฤษฎีการพัฒนาที่สอนในวิชาทั้ง modernization, dependency, world system วัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้แสดงส่วนใหญ่ในภาพยนตร์เรื่องนั้นเป็นชาวบ้านดอนเมย มีการลงสำรวจชุมชนว่ามี

จริงดังที่ภาพยนตร์ระบุหรือไม่ อาจารย์และตัวแทนนักศึกษาจึงเข้าไปสำรวจชุมชนและวางแผนร่วมกันว่า จะศึกษาประเด็นอะไรได้บ้างในสภาพชุมชนปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ทฤษฎี โดยมีประเด็นของการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเนื้อหาต่างๆ เช่น การปลูกข้าว การจัดการน้ำ หมอธรรมและการดูแลสุขภาพ กลุ่มเย็บผ้า ตลาด ปราชญ์ชาวบ้าน ชีวิตคนแก่ การเลี้ยงสัตว์ ซึ่งใช้เวลาทั้งหมด 2 วัน และให้นักศึกษารวมกันเป็นกลุ่มแล้วจัดทำรายงาน 1 ฉบับส่งในตอนปลายภาค

3. วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา

(ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2549) วันพุธ เวลา 9.00 น. - 12.00 น.

โจทย์ในการเรียนรู้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่นิยามความหมายกันอย่างง่าย ๆ เสมือนว่าเป็นที่รู้กันดีอยู่แล้ว แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความหมายที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับฐานคิดของผู้นิยามหรือขึ้นอยู่กับบริบทของผู้ให้นิยามความหมาย นักศึกษาจะเข้าใจความหมายภูมิปัญญาที่ซับซ้อนหลากหลายอย่างไร และ นักศึกษาสามารถโต้แย้งทางความคิดกับการนิยามความหมายภูมิปัญญาที่คับแคบอย่างไร

2. นักศึกษาสามารถออกแบบการเรียนรู้ตามความสนใจของตนเองได้จริงหรือไม่ อาจารย์จะไม่ใช่ผู้ให้ความรู้ แต่นักศึกษาเป็นผู้หาความรู้ด้วยตนเอง อาจารย์ทำหน้าที่เหมือนโค้ชฟุตบอล ห้องเรียนมีบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน เราจะทำให้เกิดขึ้นจริงได้หรือไม่อย่างไร

กิจกรรมเกริ่นนำก่อนเข้าสู่การเรียน

วิชานี้เริ่มต้นชั่วโมงเรียนด้วยการเปิดโอกาสให้นักศึกษาร่วมออกแบบเค้าโครงรายวิชา โดยผู้เรียนกับผู้สอนร่วมกันตีความเนื้อหาของวิชา หากต้องทำความเข้าใจความรู้เรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา” จะเรียนรู้เกี่ยวกับอะไร วิธีการอย่างไร โดยระดมสมองจากนักศึกษาทุกคน เสร็จแล้ว อาจารย์นำมาออกแบบตามความต้องการของนักศึกษาให้มากที่สุด โดยรายวิชานี้ให้นักศึกษาลงภาคสนามตามประเด็นที่แต่ละกลุ่มสนใจ แล้วนำข้อมูลจากภาคสนามมาคุยกับอาจารย์ในภายหลัง

กิจกรรมหลักในชั้นเรียน

กิจกรรมที่ 1 การค้นหานิยามความหมายที่หลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักศึกษาเริ่มต้นเรียนด้วยการไปค้นหาการนิยามความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นจากหนังสือและ internet แล้วนำมารายงานว่ามีผู้ให้นิยามความหมายไว้อย่างไรบ้าง โดยให้นักศึกษาลองนำมาจัดหมวดหมู่และลองวิเคราะห์เนื้อหาของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้มาเพื่อสร้างความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อให้นักศึกษที่ตั้งคำถามกับความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่หลากหลายสำนวน และหลายระดับการใช้ จากการตรวจการบ้านที่นักศึกษาทำ นักศึกษาไม่เข้าใจการจำแนกแยกแยะประเภทของความหมายต่างๆเท่าที่ควร เพราะนักศึกษายังไม่มีนิยามภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองอย่างชัดเจน ดังนั้น อาจารย์ผู้สอนเลยลองทำข้อสอบตอบโจทย์ที่ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นคืออะไร มาให้นักศึกษาลองอ่านและทำความเข้าใจร่วมกันในชั้นเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ซับซ้อนไม่ตายตัว

กิจกรรมที่ 2 การศึกษาภาคสนาม

คาบต่อมา อาจารย์ให้นักศึกษาค้นหาหัวข้อที่ตนเองสนใจจะลงไปศึกษา ด้วยสมมติฐานที่ว่า นักศึกษาไม่จำเป็นต้องเรียนรู้เข้าใจในทุกหัวข้อเรื่อง แต่นักศึกษาสามารถรู้เฉพาะบางประเด็นที่ตนสนใจ (option learning) และสามารถสร้างความรู้โดยตนเองได้ โดยอาจารย์และนักศึกษาช่วยกันระดมหัวข้อที่น่าจะทำรายงานร่วมกัน อาทิเช่น สำนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาติพันธุ์ การจัดการน้ำ ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ วัฒนธรรมข้าว วัฒนธรรมอาหาร เกล็ด สมุนไพร หรือ ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม นักศึกษาจะต้องเลือกหัวข้อในการทำรายงานกลุ่มและมานำเสนอว่าเหตุใดถึงเลือกทำหัวข้อดังกล่าว มีคำถามในการศึกษาอย่างไร การออกแบบการเรียนการสอนเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาค้นคว้าความรู้นอกห้องเรียนมาก่อน เพื่อไปศึกษาหาความรู้จากภาคสนาม เพื่อให้ นักศึกษามีชุดข้อมูลพื้นฐานและเกิดคำถามและค้นพบคำตอบด้วยตนเองว่าทำไมต้องเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะเมื่อลงไปในสนาม นักศึกษาจะพบกับปฏิบัติการ ความคิด ความเชื่อ ระบบความรู้ของคนในท้องถิ่น อันจะนำมาสู่การเกิดการตั้งคำถาม หลังจากนักศึกษากลับมาเรียนในชั้นเรียน ผู้สอนจะให้นักศึกษากลับมารายงานสิ่งที่พบในชั้นเรียน อาจารย์จะทำหน้าที่คอยแนะนำให้นักศึกษาค้นคว้าต่อ ลงกลับไปทำงานภาคสนามใหม่ ตั้งคำถามกับข้อมูลที่เสนอว่าใช้ได้หรือไม่

ภายหลังการทดลองลงสนามก็กลับมาพูดคุย แลกเปลี่ยนกันในชั้นเรียนโดยเฉพาะวิธีการเก็บบันทึก และวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้เรียนพอที่จะเห็นแนวทางการศึกษาแล้ว จึงให้แบ่งกลุ่มจำนวน 11 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน แล้วเลือกประเด็นที่จะศึกษา ซึ่งผู้เรียนทั้ง 11 กลุ่ม ได้เลือกศึกษาภูมิปัญญาจากฐานความสนใจของกลุ่ม พบว่าต่างไปจากที่กำหนดไว้เดิม สามารถจำแนกได้ 5 กลุ่มใหญ่ดังนี้

(1) การศึกษาภูมิปัญญาโดยใช้มุมมองและวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ภูวนในเมืองอุบลราชธานี ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นพระธาตุสวนตาล

(2) การศึกษาเปรียบเทียบกรณีระบบความรู้ภูมิปัญญา ได้แก่ การศึกษาเปรียบเทียบการใช้ความรู้เรื่องสมุนไพรในการดูแลและรักษาสุขภาพของชาวบ้านและระบบการจัดการเชิงสถาบัน

(3) การศึกษาภูมิปัญญาในเชิงพลวัต (พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง) ได้แก่ พิธีกรรมในวัฒนธรรมข้าว วัฒนธรรมเกลือในสังคมอีสานร่วมสมัย การเรียนรู้ของชาวบ้านในการใช้สมุนไพรที่ป่าดงชุมค่า วัฒนธรรมอาหารของคนอีสาน วัดและชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีกับการแกะสลักลายต้นเทียนพรรษา การเลี้ยงผีปะก่าค้ำช้างในจังหวัดสุรินทร์ โดยทั้งหมดนี้เน้นที่ไปพลวัต การเปลี่ยนแปลงความหมายและระบบคุณค่าที่มีอยู่ในความรู้หรือวัฒนธรรม

(4) การเมืองเรื่องความรู้ในภูมิปัญญา ได้แก่ การหยิบใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในผลิตภัณฑ์ OTOP ในบริบทของการทำความเข้าใจท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้า โดยเลือกกรณีการผลิตปลานิลแดดเดียวทอด การสร้างมูลค่าราคาสินค้าและสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมสำหรับผู้บริโภค ในฐานะผลผลิตของกลุ่มชุมชน โดยใช้อุดมการณ์ด้านการจัดความสัมพันธ์ของท้องถิ่น ความเป็นชุมชนเครือข่าย รวมทั้งการขุดรีดแรงงานจากนายทุนท้องถิ่น

(5) การศึกษาภูมิปัญญาปฏิบัติ ได้แก่ การอบสมุนไพรวัดกุฎปลาขาว โดยศึกษาระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระบบสุขภาพ ทั้งการดูแลตนเอง การรับรู้โรค และการรักษา ผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่ไปอบสมุนไพร อันเป็นลักษณะของชุมชนปฏิบัติ (community of practice)

กระบวนการทำงานของนักศึกษา อาจารย์จะทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้น แนะนำ วิจารณ์งาน (coaching) ในลักษณะที่ติดตามความก้าวหน้าเป็นระยะ ทั้งในและนอกห้องเรียน ทำที่ดีที่สุดจัดให้มีการนำเสนองานในตอนปลายภาคเรียน

กิจกรรมที่ 3 เรียนรู้การวิธีการตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์

ในระหว่างที่ให้นักศึกษาไปลงภาคสนาม นักศึกษาสามารถนัดพบอาจารย์นอกห้องเรียนได้เพื่อขอคำปรึกษา ส่วนในห้องเรียน อาจารย์จัดบรรยากาศให้มีการคุยแลกเปลี่ยน โดยมุ่งเน้นประเด็นไปที่ปัญหาในการเรียน ความหมายของชีวิต เพื่อปรับทัศนคติในการเรียนรู้ของนักศึกษา จากการแลกเปลี่ยนพูดคุย และจากการประเมินผลการเรียนรู้ผ่านการนำเสนอความก้าวหน้างานศึกษา ได้ค้นพบว่า ปัญหาของการเรียนที่สำคัญคือ ผู้เรียนไม่สามารถตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์ ส่งผลให้

นักศึกษาไม่สามารถคิดวิเคราะห์หรือยกระดับความคิดให้สูงขึ้นได้ ดังนั้นอาจารย์จึงบอกแก่นักศึกษาว่าจะสอนการตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์ ซึ่งที่ผ่านมาไม่มีการสอนในหัวข้อนี้โดยตรงแต่อย่างใด แต่การตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์เป็นเครื่องมือที่สำคัญซึ่งนักศึกษาควรจะได้เรียนรู้ จึงจะลองสอนดู

จากการสังเกตการตั้งคำถามการรายงานของกลุ่มเพื่อนหรือแสดงความคิดเห็น พบว่า มักจะเป็นเพียงการสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน ความชัดเจนในรายละเอียดของข้อมูลมากกว่าการตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์

ตัวอย่างของการตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์ไม่เป็น คือ บรรยายภาคการนำเสนอของนักศึกษา กลุ่มหนึ่ง เรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการผลิตเกลือสินเธาว์ในภาคอีสาน กลุ่มผู้พูดได้เสนอว่าต้องการที่จะศึกษาการผลิตเกลือแบบดั้งเดิม พิธีกรรม และระบบคุณค่าของเกลือในอดีต การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต และความหมายของเกลือที่เปลี่ยนแปลงไป คำถามของผู้เรียนที่หนึ่งฟังมีหลากหลาย และสามารถแยกเป็นคำถามที่มีแนวโน้มว่าจะนำไปสู่การวิเคราะห์ระบบความสัมพันธ์หรือการสืบค้นหาความจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาอย่างมีนัยทางสังคมศาสตร์มาก กับคำถามที่ไม่สอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้ หรือมีนัยทางสังคมศาสตร์น้อย

คำถามที่มีนัยทางสังคมศาสตร์น้อย	คำถามที่มีนัยทางสังคมศาสตร์มาก
1.เกลือนอกจากมีคุณสมบัติในการปรุงอาหารแล้วความสำคัญด้านอื่นๆ มีอะไรบ้าง อย่างไร	1.บทบาทด้านความมั่นคงทางอาหารของเกลือในสมัยก่อน จะนำเกลือไปแลกข้าว ส่วนความมั่นคงทางวัฒนธรรมจะใช้เกลือในพิธีต่างๆ เช่น การแต่งงาน ยุคสมัยเปลี่ยนไป คุณค่าเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร
2.การเรียนรู้เรื่องการทำเกลือมีผลต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชนอย่างไร	2.การปรุงอาหารรสเค็ม ยุคดั้งเดิมใช้เกลือ ยุคทันสมัยใช้น้ำปลา ปัจจุบันคนบริโภคน้ำปลามากขึ้น ใช้น้ำปลาประกอบอาหารมากกว่าเกลือ อยากทราบว่า การใช้น้ำปลามากขึ้น มีผลกระทบต่อคนทำเกลืออย่างไร
3.ระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อวิธีการผลิตเกลือหรือไม่	3.เกี่ยวกับคุณค่าของเกลือในอดีต ชาวบ้านนำเกลือมาทำพิธีกรรม หรือใช้เป็นสินสอดในการขอผู้หญิงแต่งงาน ทำไมพ่อแม่ของผู้หญิงจึงยอมรับ เกลือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตมากน้อยเพียงใด
4.เกลือเกิดจากอะไร ทำไมจึงเรียกว่าเกลือ ทำไมจึงเกิดขึ้นเฉพาะบริเวณ	
5.การทำเกลือของชาวบ้านกับโรงงานแตกต่างกันหรือไม่	
6.เมื่อนำเกลือออกมาจำหน่าย ผู้บริโภคมีความมั่นใจในสินค้าหรือไม่	
7.เกลือเป็นแหล่งแร่ธาตุที่สำคัญต่อชาวบ้านอย่างไร	

อาจารย์ได้แนะนำวิธีการตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์ว่าแตกต่างจากการตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์ทั่วไป ตรงที่การตั้งคำถามทั่วไปมุ่งตอบคำถามว่าใช่หรือไม่ หรือคำถามทั่วไปเช่น อะไร ที่

ไหน ทำไม อย่างไร แต่คำถามทางสังคมศาสตร์หมายถึงการใช้ความรู้ทางสังคมศาสตร์มาประยุกต์ใช้ตั้งคำถาม เช่น ตั้งคำถามว่าปัจเจกบุคคลสามารถเลือกทำอะไรได้ตามใจหรือโครงสร้างสังคมเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์ กรณีศึกษาที่นำมารายงานเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาที่อื่นมีความเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ นั่นคือมีลักษณะเฉพาะบริบทพื้นที่หนึ่งๆหรือมีลักษณะทั่วไป ใช้แนวคิดในการวิเคราะห์เหมาะสมกับเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์หรือไม่อย่างไร มีมิติประวัติศาสตร์ในงานที่ศึกษาหรือไม่ เป็นต้น โดยให้นักศึกษาฝึกฝนซ้ำๆโดยเขียนคำถามกลุ่มที่รายงานให้ฟัง พบว่านักศึกษาล้วนใหญ่สามารถตั้งคำถามทางสังคมศาสตร์ได้ดีขึ้นเรื่อยๆตามลำดับ

กิจกรรมที่ 4 เรียนรู้วัฒนธรรมการถกเถียง (debate)

การถกเถียงเป็นหัวใจอย่างหนึ่งของการสร้างความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์ จากการตั้งข้อสังเกตว่านักศึกษาบางคนนั่งเงียบเวลาอาจารย์เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนซักถาม ทำไมจึงเกิดภาวะเช่นนั้น อาจเป็นเพราะบรรยากาศในห้องเรียน หรือมีช่องว่างระหว่างลูกศิษย์กับอาจารย์ แต่ปัจจัยหนึ่งของการนั่งเงียบในห้อง คือ นักศึกษาไม่รู้ว่าจะถามอะไรหรือจะได้แย้งแลกเปลี่ยนอย่างไร ผู้สอนจึงทดลองสร้างบรรยากาศแวดล้อมที่เปิดกว้างแก่การถกเถียง แสดงทัศนะ หรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อาจารย์ผู้สอนอธิบายให้นักศึกษาทราบว่าการถกเถียงทางวิชาการเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญสำหรับการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเชิงทฤษฎี การนำเสนอผลงานวิจัยหรือบทความ ดังนั้นการฝึกฝนตนเองเพื่อให้สามารถถกเถียงทางวิชาการได้จึงเป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่ง การเรียนรู้ในห้องเรียนจึงได้จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกการถกเถียง ขณะที่กลุ่มเพื่อนนำเสนอความก้าวหน้าของงานศึกษา ผู้ที่ร่วมจะต้องคิดวิเคราะห์จากเรื่องราวที่เพื่อนเสนอ แล้วแสดงความคิดเห็นออกไป ดังนั้นจึงหมายถึงผู้ที่ถกเถียงจะต้องมีทั้ง “ความรู้” และ “มุมมอง” เป็นของตนเอง

อาจารย์และนักศึกษาช่วยกันคิดว่า จะสร้างโจทย์ในการถกเถียงประเด็นอะไร ได้ข้อสรุปว่าจะถกเถียงกันเรื่องชีวิตของวัยรุ่นและรายงานของกลุ่มศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์คนญวนในจังหวัดอุบลราชธานี ในประเด็นแรก มีการตั้งคำถามว่าความรู้เรื่องการเดินของ “กลุ่มบีบอย” เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ อาจารย์ที่สอนสองท่านได้ลองถกเถียงจากแง่มุมที่ต่างกัน คนหนึ่งบอกว่าไม่เป็น แต่อีกคนหนึ่งบอกว่าเป็น ต่างฝ่ายต่างยกเหตุผลมาโต้แย้ง ต่อมาได้หยิบยกผลงานของ กลุ่มที่ศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของคนญวนในอุบลราชธานี แล้วเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่ฟังลองโต้แย้ง จากการที่อาจารย์ลองถกเถียงกันให้ดูเป็นตัวอย่าง และจัดเงื่อนไขให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกฝนตั้งคำถามบ่อยๆ ช่วยให้สามารถตั้งประเด็นถกเถียงในชั้นเรียนได้

จากกิจกรรมที่สามและที่สี่ พบว่า นักศึกษามีพัฒนาการที่ดีขึ้น โดยเฉพาะในวันที่มีการนำเสนอผลการศึกษาร่วมกันทุกกลุ่มในวันปิดภาคเรียน ผู้เรียนมีการแสดงความคิดเห็น หรือทัศนะจากความเข้าใจและประสบการณ์ของตนเอง สามารถสร้างบรรยากาศทางวิชาการที่เข้มข้นขึ้นได้

สรุปการประยุกต์ใช้หลักการ BBL ในการจัดการเรียนการสอน

การประยุกต์หลักการ BBL เพื่อจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นเลือกหยิบใช้หลักการบางตัว เพื่อการตอบโจทย์การเรียนรู้ที่การจัดการเรียนการสอนแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองได้ เช่น การทำให้ผู้เรียนสนใจ เกิดความกระหายใคร่รู้ หรือผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้ ดังนั้นจึงเป็นการเปรียบเทียบและสนทนา(dialogues)กับการเรียนรู้แบบเดิมอยู่ตลอดเวลา ดังตารางเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้ 2 แบบ ดังนี้

หัวข้อ	การเรียนรู้แบบเดิม	การเรียนรู้แบบ bbl
การทำเค้าโครงรายวิชา	<ol style="list-style-type: none"> 1. อาจารย์เป็นผู้ออกแบบเค้าโครง 2. ไม่เน้นการใช้พื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้โอกาสผู้เรียนได้นำเสนอสิ่งที่ตนเองต้องการเรียนรู้ โดยเรียกร้องการเชื่อมความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียน โครงรายวิชาออกแบบร่วมกัน (co-design) เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนรู้ ไม่ใช่ “อาจารย์สั่ง”
		<ol style="list-style-type: none"> 2. ไม่จำกัดกรอบการเรียนรู้มากจนเกินไป แต่เป็นการเปิดกว้างเพื่อให้ผู้เรียนได้ต่อยอดจากประสบการณ์ในอดีต เพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ของแต่ละคนขึ้นมาเอง มิใช่ท่องจำความรู้จากที่อาจารย์ให้
การเรียนในห้องเรียน		
เป้าหมาย	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาผ่านการท่องจำเนื้อหาตามกรอบของคำอธิบายรายวิชา 2. มุ่งเน้นให้นักศึกษามีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีชื่อวิชาเป็นตัวสะท้อนขอบเขตการเรียนรู้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ผู้เรียนเข้าใจและสร้างความรู้ของตนเอง ทำให้ผู้เรียนเป็นผู้เรียนที่สามารถสร้างความรู้ได้ (constructing learner) (โดยไม่ได้ปฏิเสธการท่องจำ แต่ให้การท่องจำเป็นกระบวนการที่นักศึกษาเลือกเอง) 2. การสร้างพื้นฐานความรู้ด้านสังคมศาสตร์ โดยใช้แต่ละวิชาเป็นเครื่องมือ 3. เน้นสร้างการเรียนรู้ของสมอง โดยมุ่งให้นักศึกษาต่อยอดการเรียนรู้นอกห้องเรียน มากกว่าให้นักศึกษามาเก็บเกี่ยวความรู้จากในห้องเรียน

		4. มุ่งเน้นให้นักศึกษามีพัฒนาการในทุกด้าน และช่วย เยียวยาปัญหาด้านในของชีวิตนักศึกษาแต่ละคน อันจะ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิต (life skill) และม ีความสามารถทางด้านอารมณ์(emotional intelligence) บางกรณีอาจจะนำไปสู่ความสามารถในการที่จะ ตระหนักถึงคุณค่าแห่งตน(self awareness) จนสามารถ จัดการตนเองได้(self management)
วิธีการ	1. เน้นการบรรยาย ยกตัวอย่างประกอบ 2. ใช้สื่อโดยที่ไม่กระตุ้น สมองให้ทำงานอย่างเต็มที่ 3. อาจารย์สอนตามเค้า โครงรายวิชาที่เตรียมมา	1. จัดกระบวนการที่สอดคล้องกับการเรียนรู้บนฐานสมอง เช่น การตั้งคำถามที่ท้าทาย(challenge) การใช้สื่อที่ แปลกใหม่(novelty) กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดคำถาม และ สนใจที่จะหาคำตอบ 2. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกันเอง ไม่ใช่เกณฑ์ การตัดสินหรือประเมินเป็นตัวตั้ง 3. มีการทบทวนและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน (feedback) โดยให้นักศึกษามีส่วนร่วม
เนื้อหาใน การสอน	1. เน้นการเข้าใจเนื้อหา ภายในห้องเรียนเป็นหลัก โดยการเรียนรู้หมายถึงการ ถ่ายทอดความรู้จาก อาจารย์สู่นักศึกษา	1. เน้นการเข้าใจเนื้อหานอกห้องเรียนเป็นหลัก 2. ทำเนื้อหาให้น้อยลง โดยเน้นเนื้อหาที่เป็นพื้นฐาน ความรู้ด้านสังคมศาสตร์มากกว่าความรู้ที่อาจารย์อยาก ให้นักศึกษา 3. เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาอื่นที่เรียน เพื่อให้เกิดการคิด วิเคราะห์ได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของการเรียนรู้ ที่ เรียนไปพร้อมกันหลายๆ วิชา
การลง ภาคสนาม	1. ได้ไปทัศนศึกษาหา ความรู้ นอกสถานที่ อาจารย์เป็นผู้บรรยาย โดย ที่สนามไม่มีชีวิตในตัวเอง การลงสนามเป็นการยืนยัน ว่าสิ่งที่อาจารย์พูดถูกต้อง แล้ว 2. หรือไม่เน้นการลง ภาคสนาม เพราะ	1. ให้นักศึกษาค้นหาความรู้ที่อยู่ในสนามตามความสนใจ โดยอาจารย์เป็นผู้คอยให้คำแนะนำ 2. ให้นักศึกษาหลายมหาวิทยาลัยมีโอกาสมาลงสนาม ร่วมกัน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จากการแข่งขัน การ ช่วยเหลือ

	สิ้นเปลืองงบประมาณ กลัวอุบัติเหตุ	
การกระตุ้นการเรียนรู้ที่นอกเหนือจากวิชาสอน	อาจารย์สอนหรือยกตัวอย่างมีเพื่อความเข้าใจจากฐานที่มีเนื้อหารายวิชาเป็นตัวกำหนด	1. การสอนเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ และพยายามค้นหาความหมายของการเรียนรู้ เช่น การอธิบายความแตกต่างระหว่าง “การเรียนรู้หนังสือ” กับ “การเรียนรู้”, การแบ่งปันประสบการณ์ชีวิต 2. สนใจและให้ความสำคัญกับภาวะความเครียด (stress) ของผู้เรียน ทั้งระดับกลุ่มและรายบุคคล
การวัดผลและการประเมินผล	1. วัดผลที่การจำเนื้อหา (contents) 2. ประเมินผลด้วยการทำข้อสอบ การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน(การเข้าห้องเรียนครบ)	1. ประเมินผลจากผลงาน ที่หลากหลาย รายงาน การนำเสนอ ฯลฯ 2. การทดสอบเป็นไปเพื่อการปรับปรุง และหาข้อบกพร่องของการเรียนรู้ในผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักการBBL เพื่อจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้นำมาใช้ดังต่อไปนี้

1. เน้นให้ผู้เรียนมีอิสระทางความคิด ไม่ใช่คะแนนหรือการวัดผลเป็นตัวกระตุ้นหลัก
2. กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มค้นหาความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง(search for meaning)
3. คาดว่าจะผู้เรียนจะมีการเรียนรู้และจดจำที่เป็นความจำระยะยาว (long term memory) ดังนั้นจึงกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ (constructing) สามารถขุดค้นประสบการณ์หรือความรู้เดิมที่อยู่ในสมอง มาต่อยอดเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
4. ปรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนที่เห็นมิติของความเท่าเทียม โดยเฉพาะความรู้ของอาจารย์กับนักศึกษา สามารถนำมาถกเถียง(debate)กันได้ หรือด้านความสัมพันธ์ในมิติของการดูแล ก็จะใส่ใจปัญหาชีวิตด้านอื่นๆของผู้เรียน และมีการเยียวยา(healing)ในบางกรณี

(1) ผลที่ได้จากการจัดการเรียนการสอนแบบ BBL

ผลจากการประยุกต์ใช้หลักการ BBL ในการจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยมีเป้าหมายของการเรียนรู้คือให้ผู้เรียนสามารถยกระดับสู่การคิดวิเคราะห์ (higher thinking) และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมหรือสนามด้วยการเชื่อมโยงกับชุดข้อมูลเดิม โดยจัดเงื่อนไขการเรียนรู้ให้สมองกระตุ้นความรู้เดิม (activating prior knowledge) มาใช้ต่อยอดความรู้ความเข้าใจ มากกว่าการคาดหวังสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้รายวิชา ดังนั้นสัมฤทธิ์ผลของการเรียนรู้หรือทัศนะวิจารณ์ที่เกิดขึ้นจากผู้เรียนจึงถือได้ว่า มาจากการฝึกฝนภายใต้การจัดการเรียนการสอนแบบ BBL ใน 3 วิชา ได้แก่ สื่อกับการพัฒนา ทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา

คณะวิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จะเน้นการติดตามที่ตัวผู้เรียน ภายใต้ข้อตกลงระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาว่า “เราจะร่วมกันแสวงหาแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด” ดังผลสะท้อนจากการสัมภาษณ์นักศึกษาและให้นักศึกษาเขียนแสดงความคิดเห็นต่อการเรียนรู้แบบ BBL ต่อไปนี้

ความพึงพอใจ

- (1) อาจารย์กระตุ้นให้นักศึกษาเป็นผู้เรียนรู้เอง โดยจะคอยสนับสนุนแนะนำ และไม่ปฏิเสธแม้ นักศึกษาจะมากหรือน้อย การลงนามหรือสนามการณ์จริง ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
- (2) ขอบลงนาม การเรียนในห้องเรียนจะรู้สึกง่วง น่าเบื่อ รอว่าเมื่อไหร่จะเลิก ไม่อยากเรียน แต่การเรียนที่ลงนาม เรียนรู้ด้วยตนเองไม่มีเวลากำหนดว่าจะเลิกเรียนเมื่อไหร่ ยิ่งอยู่นอกกรอบ ยิ่งอยากรู้มากขึ้นเรื่อยๆ
- (3) อาจารย์กระตุ้นความคิดนักศึกษาในห้องได้ดี ทำให้มีสมาธิจดจ่อกับการเรียน
- (4) อาจารย์นำความรู้จากหนังสือมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์สังคมปัจจุบัน
- (5) อาจารย์สอนให้รู้มากกว่าวิชาเรียน ทั้งความรู้รอบตัว ทัศนคติต่อสังคม ต่อคนอื่นๆ อย่างเข้าใจ และสอนให้รู้จักรับผิดชอบตัวเอง
- (6) การเรียนของBBL นักศึกษาไม่เบื่อ เราสามารถตัดสินใจได้เองว่าจะทำอะไร อาจารย์ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักศึกษาแตกต่างจากวิชาอื่นๆ เพราะทำให้นักศึกษากล้าคิด
- (7) การเรียนแบบนี้ทำให้รู้จักคิด ตั้งคำถาม และหาคำตอบ ต่างจากการเรียนแบบเดิม ที่การเรียนการสอนมีศูนย์กลางอยู่ที่อาจารย์ ที่จะพยายามหาความรู้มาป้อนให้กับนักศึกษา นักศึกษาจึงคอยที่จะรับจากอาจารย์ฝ่ายเดียว โดยไม่มีการตอบสนองหรือตั้งคำถามกับสิ่งที่รับมา แต่การสอนของอาจารย์ต่างออกไป โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ตั้งคำถามกับสิ่งที่ได้รับรู้ สามารถโต้แย้งและแสดงความคิดเห็นได้

- (8) อาจารย์ไม่สร้างภาวะกดดัน บรรยากาศเป็นกันเองระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา เปิดโอกาสให้นักศึกษาซักถามในประเด็นที่ไม่เข้าใจ รู้สึกอบอุ่นเหมือนอยู่กับ “พ่อ”
- (9) ชอบที่อาจารย์สอน ไม่รู้สึกเครียด เป็นกันเอง แต่ก็สอดแทรกไปด้วยความรู้ ทำให้นักศึกษาอยากมาเรียน อยากให้อาจารย์สรุปเนื้อหาหายากๆ ให้เข้าใจง่ายๆ ที่อาจารย์เคยสรุปอ่านเข้าใจดี มีการยกตัวอย่างให้เห็นภาพชัด (เดิม ความรู้กับ ความเป็นกันเองไม่ไปด้วยกัน)

ข้อควรปรับปรุงสำหรับการจัดการเรียนการสอน

- (1) การยืดหยุ่นมากเกินไป ทำให้นักศึกษาขาดระเบียบวินัย เช่น การตรงต่อเวลา
- (2) ความเป็นกันเองระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา สนุกสนม และใจดีเกินไป ทำให้นักศึกษาขาดวินัย บางครั้งความใส่ใจเรียนก็ลดน้อยลง
- (3) การปล่อยให้ นักศึกษาคิดโดยอิสระ มันกว้างเกินไป นักศึกษาไม่สามารถมองเห็นจุดมุ่งหมายได้ นักศึกษามักจะคิดออกนอกกรอบ หรือคิดไปคนละทิศละทาง คิดว่าไม่มีสาระ
- (4) บางหัวข้อสอน ที่ไม่มีอะไรตื่นเต้น น่าเบื่อ ทำให้นักศึกษาไม่คิดตาม อาจารย์ควรจะมีอะไรน่าตื่นเต้นบ้าง
- (5) วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาสบายเกินไป เข้าใจว่าอาจารย์ต้องการให้นักศึกษามีส่วนร่วม อิสระเกินจนซีเกียจมาเรียน
- (6) การให้อิสระแก่นักศึกษาในการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นสิ่งที่ดี แต่ด้วยความไร้ความรับผิดชอบและหย่อนวินัยของนักศึกษา ทำให้บรรยากาศในการเรียนไม่ดี อาจารย์ควรเข้มงวดมากกว่านี้ การตามใจมากเกินไป เพราะทำให้นักศึกษาบางคนที่ไม่สนใจเรียน ยิ่งไม่สนใจเรียนยิ่งขึ้นอาจจะทำให้ความหวังดีของผู้สอนไม่เกิดประโยชน์ บางกลุ่มคิดว่าเรียนง่ายเดี๋ยวก็ผ่าน เดียวก็จบเอง จึงไม่ตั้งใจเรียน ขาดเรียน เมื่อสมาชิกลงในห้องเรียนน้อย บรรยากาศในการเรียนจึงพัฒนาไปในทางที่ดี ได้ช้ากว่าที่ควร
- (7) วิชาทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนา เข้าใจว่าอาจารย์ต้องการให้ ทฤษฎี กลายเป็นเรื่องที่ย่างลง แต่หากผู้เรียนไม่เข้าใจตั้งแต่เริ่มแรก ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงจนเกิดความเข้าใจได้ นานวันก็ยิ่งไม่รู้เรื่อง
- (8) การเรียนการสอนแบบ BBL อาจใช้ได้กับนักศึกษาบางกลุ่ม แต่บางกลุ่มไม่ยอมรับ หรือรับไม่ได้ วิธีการสอนต้องเปลี่ยนไปตามนักศึกษา ซึ่งความต่างทางความคิดของนักศึกษาทำให้อาจารย์ต้องเหนื่อย

นักศึกษาวิพากษ์ตนเอง

- (1) การปรึกษางาน อาจารย์ให้คำแนะนำดีและเข้าใจแล้ว แต่นักศึกษาไม่น่ากลับมาติดต่อ ทำให้งานไม่ต่อเนื่อง บวกกับการคิดที่ไม่เป็นระบบ งานจึงออกมาไม่ดีพอ
- (2) นักศึกษายังไม่พร้อมที่จะบริหารชีวิตหรือควบคุมตัวเอง ให้อยู่ในกรอบกติกา ต้องการคนคอยเตือนให้เข้ามาอยู่ในกรอบ รู้สึกเสียใจที่ทำให้อาจารย์ผิดหวังหลายๆครั้ง แต่ก็ดีใจที่อาจารย์ก็ไม่เคยทอดทิ้งเรา
- (3) รับรู้ถึงความตั้งใจสอนของอาจารย์ แต่นักศึกษาไม่ตั้งใจเรียน ตนเองไม่ค่อยได้ไปปรึกษาอาจารย์ เพราะเรียงเรียงคำพูดไม่ถูก กลัวอาจารย์ฟังไม่เข้าใจ จึงแก้ปัญหาด้วยการไม่พูด แล้วถามจากเพื่อนแทน
- (4) ไม่ค่อยพูดต่อหน้าเพื่อนๆ เวลาเรียนก็หันไปคุยกับเพื่อน รู้สึกละลาย แต่เป็นคนสมาธิการเรียนสั้น พอนึกได้ก็สนใจ อาจารย์อธิบายบางครั้งคิดไม่ออก ตามไม่ทัน
- (5) เรียนสังคมศาสตร์ ต้องคิดวิเคราะห์ ตนเองไม่มีหัวคิดหรือคิดได้ไม่ดีพอ ทำให้เรียนแะ บวกกับไม่ค่อยอ่านหนังสือ พออ่านก็จำได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เวลาอยู่ในห้องเรียนก็นั่งกับเพื่อนสนิท เพื่อนคนอื่นก็ไม่กล้าเข้าไปสนิทสนม อาจจะไม่กล้าเข้าไปได้ไปค่าย(กิจกรรมคณะ) จนบางครั้งไม่กล้าแสดงออก
- (6) ชอบบรรยากาศการเรียน ชอบที่อาจารย์ให้ออกความคิดเห็น แต่ไม่ค่อยกล้าพูด กลัวพูดไปแล้วไม่ตรงกับคนอื่น กลัวพูดผิด กลัวพี่ๆในห้องไม่ชอบ

การประเมินผลการเรียนรู้ผ่านทัศนะนักศึกษา

- (1) การเรียนสามารถเข้าใจความหมายของเนื้อหาบางอย่าง เช่น คำว่า “ภูมิปัญญา” ที่เห็นว่ามีพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลง คำเพี้ยนคำเดียวสามารถอธิบายต่างๆกันไปได้ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ทำให้ความเข้าใจของนักศึกษาที่มีต่อคำต่างๆ อย่าง “ภูมิปัญญา” เปลี่ยนไป
- (2) เรียนแล้วรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่ามากขึ้น จากเด็กบ้านนอกไม่รู้จักอะไร คิดไม่ค่อยเป็น มาสู่ผู้ที่สามารถวิเคราะห์ได้
- (3) ชอบการวิธีการสอนของอาจารย์ ทำให้พบเจอกับสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เหมือนได้เปิดโลกความรู้กับ UBC งานของวิชาสื่อกับการพัฒนา นักศึกษาลิสต์ชื่อเอง กลุ่มเลือกไปเรียนรู้ชีวิตของเด็กชายพวงมาลัย เป็นการเปิดรับสังคมอีกสังคมหนึ่งที่ชีวิตนี้ไม่คิดว่าจะได้สัมผัส คิดว่าฐานะเขาน่าจะ OK แต่พอลงพื้นที่เก็บข้อมูลมันไม่ใช่ เขาแทบไม่มีอะไรจะกิน อุปกรณ์อำนวยความสะดวกไม่มีเลย ที่นอนเก่าๆ ถ้าเป็นบ้านเราคงทิ้งไปแล้ว (นักศึกษาผู้ให้ข้อมูลคิดว่า ที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่นอกเรื่อง ไม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ แต่สิ่งนี้คือผลสะท้อนของการที่เราได้เรียนรู้ กำหนดคุณค่าจากสิ่งที่เห็นด้วยตนเอง)

- (4) การเรียนในวิชาทำให้ตนเองค่อยๆ เรียนรู้ถึง “ชีวิตการเรียนรู้อันแท้จริง” จากอาจารย์และเพื่อนๆ
- (5) อาจารย์ใจดี ทำให้นักศึกษากล้าที่จะสอบถามโดยไม่ปล่อยให้อยู่กับความสงสัย
- (6) มีมุมมองต่ออาจารย์เปลี่ยนไป อาจารย์ไม่ได้ผูกขาดการเป็นผู้รู้ ความคิดของนักศึกษาก็สำคัญ เช่น เดิมไม่กล้าคิดนอกเหนือ จากที่อาจารย์สอน เพราะกลัวผิด เรียนแบบBBLแล้วมีข้อสรุปว่า ความคิดของบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันได้
- (7) การเรียนแบบ BBL ต่างจากวิชาอื่น เดิมคิดว่าอาจารย์จะบรรยายเนื้อหา สั่งงานให้ทำที่ชั้นก็แบบเหมือนกับวิชาอื่น แต่เมื่อมาเรียนกลับได้เป็นครูสอนตัวเอง และแลกเปลี่ยนกับเพื่อนๆ โดยมีอาจารย์คอยเป็นเทรนเนอร์ ช่วยเหลือ แนะนำอยู่ข้างหลัง เนื้อหาไม่ตายตัว เราสามารถค้นหาและรู้ความหมายได้ด้วยงานที่เราเลือกศึกษา การเรียนแบบนี้ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้และฝึกหัดด้วยตนเอง รู้จักการทำงานอย่างเป็นระบบและการทำงานกลุ่ม
- (8) การเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้เราจำได้ดี
- (9) วิธีการที่ให้นักศึกษาตั้งโจทย์และหาคำตอบเอง ทำให้นักศึกษาได้ความรู้อื่นๆ ด้วย เช่น มีคำถามว่าภูมิปัญญาคืออะไร นักศึกษาต้องหาคำตอบจนกว่าจะได้ ระยะเวลาก่อนจะถึงจุดหมาย นักศึกษาจะต้องเก็บรายละเอียดอย่างอื่นด้วย (เป็นการเรียนรู้จากการได้มีโอกาสเลือกว่าอะไรใช่ อะไรไม่ใช่ ด้วยตนเอง หากนักศึกษาเห็นความสำคัญของกระบวนการศึกษาในสนามแล้ว จะสามารถเข้าใจความหมายของภูมิปัญญา ในลักษณะที่ต่างไปจากการอ่านคำนิยามที่อาจารย์เป็นผู้เลือกอธิบาย)

(2) บทเรียนที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักการ BBL

การสอนแบบ BBL ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นการสอนแบบ “คูนู” โดยมีครูผู้สอนสองคน มีนักศึกษาแต่ละชั้นเรียนลงทะเบียนครั้งละประมาณ 50 คน ตลอดระยะเวลาประมาณ 1 ปีที่ผ่านมา ได้ทดลองใช้ ในแง่ส่วนตัวของผู้สอนมองเห็นว่า เป็นความท้าทายใหม่ที่กระตุ้นให้เกิดการตั้งคำถามกับบทบาทหน้าที่ของครูในยุคที่นักศึกษาที่มีความสนใจเรียนน้อย ครูจะทำอย่างไรที่จะแก้ไขปัญหาหรือแสวงหาทางออกของปัญหานี้ได้ แน่นอนว่า ในระดับมหาวิทยาลัย หลายคนอาจจะบอกว่าเกินไปที่จะตัดแล้ว เพราะวัยรุ่นกำลังจะก้าวล่วงเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ฉะนั้นจะต้องรับผิดชอบตัวเอง ครูเป็นเพียงผู้มีหน้าที่ให้ความรู้เพียงอย่างเดียวก็พอ แต่ทดลองใช้หลักการ BBL ทำให้ผมได้มองเห็นอะไรมากมาย และได้เปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ที่มีกับลูกศิษย์ในหลายมิติ

ปัญหาหนึ่งที่อยากกล่าวถึงก็คือ **ปัญหาการไม่เข้าห้องเรียน** ซึ่งสัมพันธ์กับปัญหาเรื่องอิสรภาพและการบังคับ ก่อนอื่นคงจะต้องทำทนายกันก่อนว่า การไม่เข้าห้องเรียนไม่ได้แปลว่าเด็กไม่ได้ใส่ใจในการเรียนรู้หรือไม่มีความสามารถในการเรียนรู้ แต่จริงๆ แล้ว การไม่เข้าห้องเรียนหมายถึงการปฏิเสธระบบห้องเรียน ที่ครูมายืนสอนหน้าชั้นเรียน บอกเล่าเนื้อหาจากในตำรา พร่ำบ่นเรื่องราวต่างๆ

อย่างยืดหยุ่น ในฐานะผู้รับสารในยุคบริโภคนิยม นักศึกษามีวีโมทคอนโทรลอยู่ในมือ พร้อมทั้งจะเลือกช่องในการเรียนรู้ของตนเองได้เพียงแค่ว่าเปลี่ยนวีดีโอคนยิวที่ที่จะกดช่องซึ่งมีอาจารย์แก่ๆถือไม้เรียวยืนบรรยายอยู่หน้าห้อง หลายคนคงเลือกรับสัญญาณช่องที่มีสีสันชีวิตชีวาน่าตื่นเต้นกว่าเป็นแน่แท้

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่า ไม่ว่าจะชู้ ปลูก หว่านล้อม สร้างแรงจูงใจ ดู พูดคุย ฯลฯ ไม่ว่าจะด้วยหนทางใดๆก็ตาม พบว่าก็ยังมียังมีนักศึกษาจำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมเข้าห้องเรียน หรือมาเข้าห้องเรียนช้า อาจารย์พยายามหาหนทางทุกอย่างที่จะทำให้ให้นักศึกษาเข้าห้องเรียนให้ได้ แต่ก็ประสบผลสำเร็จในบางครั้งเท่านั้น และหลายครั้งประสบกับความล้มเหลว แรกๆ ก็รู้สึกกังวลใจและรู้สึกผิดว่าไม่สามารถชักจูงให้นักศึกษามาเรียนได้ คงจะทำอะไรผิดหลักการ BBL กระมัง แต่เมื่อกลับมาคิดถึงคิดอีกหลายตลบ ก็พบว่า แทนที่เราจะหาวิธีการสร้างแรงจูงใจหรือบีบบังคับให้เด็กเข้าห้องเรียน ผู้วิจัยก็เปลี่ยนใจทยอยใหม่มาเป็น “ทำอย่างไรให้นักศึกษาเข้าห้องเรียนโดยสมัครใจ” หรือถ้าไม่ยอมมาเรียนก็ไม่ต้องมาเรียน แต่มีเงื่อนไขว่าให้ไปค้นหาความรู้ด้วยตนเองแล้วกลับมาคุยกัน ซึ่งจะมีกระบวนการตรวจสอบเป็นระยะๆ เพื่อเช็คที่ว่าไปทำงานจริงหรือไม่ หรือไปศึกษาด้วยตนเองแล้วพบอะไร ถ้าอยากมาปรึกษาหารือกันก่อนก็มาเจอกันในห้องเรียน ถ้าไม่พร้อมก็ยังไม่ต้องมา

วิธีการเช่นนี้ แน่แน่นอนว่าไม่ใช่การแก้ปัญหาเด็กไม่เข้าห้องเรียน แต่ผู้วิจัยคิดว่าเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษารับผิดชอบตัวเอง สร้างความรู้ของตัวเองจากประสบการณ์ที่มีอยู่ แล้วอาจารย์เป็นผู้แนะแนวทางต่อไปให้นักศึกษาก้าวเดินไปข้างหน้า ลองใช้วิธีนี้โดยการพูดคุยกับนักศึกษาในชั้นเรียนว่าการเรียนการสอนไม่ได้จบสิ้นที่การสอบ แล้วเราก็แยกย้ายกันไป นั่นเป็นเพียงการวัดผลชั่วคราว แต่การที่เราจะประเมินผลนั้น เราจะได้จากการที่นักศึกษาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอีก 10 ปีข้างหน้าว่าจะมีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือไม่ ฉะนั้นสิ่งสำคัญที่สุดไม่ใช่การมาเรียนหนังสือแล้วสอบได้ แต่คือการมีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่อสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่ผู้อื่น อย่างไรก็ตาม การสอบก็เป็นขั้นบันไดขั้นหนึ่งที่จะก้าวขึ้นไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง ผู้วิจัยไม่ทราบว่านักศึกษาเข้าใจสิ่งที่คุยกันหรือไม่ เพราะไม่รู้จะเอาอะไรมาวัดผล แต่ถ้ามองในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยคิดว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญเชิงสถิติ เพราะจากการเฝ้ามอง พบว่าคนที่ไม่ยอมมาเรียน กับกลุ่มคนที่ตั้งใจเรียนไม่ได้แตกต่างจากเดิมเท่าไรนักในเวลา 1 ปีที่ผ่านมา

จากการพูดว่าไม่ต้องเข้าห้องเรียนก็ได้ ในความเป็นครู พอนักศึกษาไม่มาเรียนก็รู้สึกใจหาย และต้องทำใจไม่น้อย เมื่อลองจำแนกกลุ่มนักศึกษาด้วยสายตาตนเอง พบว่า กลุ่มแรก ไม่สนใจเรียนเลย มีประมาณ 3-5 คน กลุ่มที่สอง มีความสนใจเรียนน้อย คิดว่ามีประมาณสัก 10 คน กลุ่มที่สาม มีความสนใจเรียนบ้างพอประมาณ น่าจะมีสัก 10-15 คน กลุ่มที่สี่ มีความสนใจเรียนค่อนข้างมาก มีประมาณ 15-20 คน และกลุ่มสุดท้าย มีประมาณ 10 คน เป็นกลุ่มที่มีความสนใจเรียนสูง แต่จุดหนึ่งที่ยังอยากบันทึกไว้ก็คือ ผู้วิจัยเห็นพัฒนาการของบางกลุ่ม ที่ใช้คำว่าบางกลุ่มแทนบางคน เพราะว่า การเปลี่ยนแปลงของนักศึกษาจะเกิดขึ้นในระดับกลุ่มมากกว่าปัจเจกบุคคล เช่นกลุ่มผู้ชายที่เคย

เรียนอยู่หลังห้องมีประมาณ 5-6 คน ย้ายมาเรียนหน้าห้องกันทั้งหมด ขณะที่กลุ่มผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่เคยตั้งใจเรียนเมื่อ 2 ปีที่แล้ว แต่ในปัจจุบันกลับไม่ค่อยมาเรียนกันทั้งกลุ่ม ซึ่งกลุ่มนี้มีประมาณ 4-5 คน คิดว่านักศึกษาเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มมากกว่าเป็นรายบุคคล แต่อย่างไรก็ตาม มีส่วนน้อยที่เรียนรู้แบบเดี่ยวๆ มีอยู่คนเดียวกระมังที่คบหากับเพื่อนอย่างห่างๆ แต่เพื่อนๆหลายคนก็พยายามช่วยเขาในการเรียนอยู่เหมือนกัน เพียงแต่เขาอาจไม่สังกัดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งชัดเจน

กระบวนการ BBL เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ต้องคำนึงถึงธรรมชาติสมอง ซึ่งจะว่าไปแล้วเมื่อมาตีความเอาเองว่า ธรรมชาติของสมองหมายถึงธรรมชาติของความเป็นมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น การเรียนการสอนจะต้องเข้าใจนักศึกษาในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งมีอารมณ์ ความรู้สึก มีความกระหายอยากและความเบื่อหน่าย ในกรณีการมาเรียนในห้องเรียน คิดว่าตีความต่างจากอาจารย์ ผู้วิจัยไม่แน่ใจว่าเขาจะเข้าห้องเรียนหรือไม่ ไม่ต้องเช็คชื่อ แต่ทำอย่างไรที่จะกระตุ้นให้นักศึกษาสร้างความรู้ของเขาเองขึ้นมาให้ได้ เพราะฉะนั้น จึงออกไปจากห้องเรียน และเรียนรู้จากโลกภายนอก ความคิดนี้ค่อยๆแจ่มชัดขึ้นเรื่อยๆ จากช่วงแรก ที่ผู้วิจัยออกแบบการเรียนการสอนให้นักศึกษาเริ่มเรียนรู้จากรอบๆมหาวิทยาลัย โดยมองว่าในพื้นที่มหาวิทยาลัยไม่ใช่พื้นที่สำหรับการศึกษา แต่มีทรัพยากรอาหารอยู่ในพื้นที่ด้วย เช่น ชาวบ้านมาเก็บเห็ด จับปลา มาเอาพิน ต่างๆเป็นต้น แล้วให้นักศึกษาออกไปเรียนรู้ชุมชนรอบมหาวิทยาลัย หรือเรียนรู้ชุมชนชนบทในประเด็นต่างๆกัน แล้วให้ทำรายงานออกมา ทั้งหมดนี้ยังเป็นการผสมผสานระหว่างการบรรยายความรู้กับภาคปฏิบัติ การสนทนา นอกห้องเรียน จนมาถึงการปล่อยให้เขาลงพื้นที่ไปค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรยายเพียงแค่ 2 ครั้งในห้องเรียน แล้วกลับมามากันทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนว่า ข้อมูลที่หามาได้เพียงพอที่จะทำให้เกิดความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นได้หรือไม่อย่างไร

อย่างไรก็ตาม ปัญหาของการปล่อยให้เป็นอิสระก็ย่อมมีเช่นเดียวกับการบังคับ บางคนเมื่อเป็นอิสระก็ไม่มีแรงกระตุ้นให้ทำงานส่งครู เติลิดหนีหายไปก็มี สิ่งสำคัญก็คือ **เราต้องพยายามค้นหาวิธีการในการดึงเขากลับมาสู่การเรียนรู้อีก** (การเรียนรู้นั้นะครับไม่ใช่ห้องเรียน) เพื่อให้นักศึกษาเมื่อมาเรียนแล้วสามารถใช้ความรู้ที่ได้มาอย่างมีทักษะ เพราะที่ผ่านๆมา เมื่อสอนไปแล้ว พบว่านักศึกษาเพียงแค่มีกnowledgeไว้เพื่อสอบให้ผ่านเท่านั้น แต่คิดว่าเราจะต้องสอนให้เขาใช้ความรู้ที่ได้มาให้เป็น ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนจะต้องฝึกฝนให้นักศึกษาคิดและลงมือทำไปพร้อมๆกัน มิใช่เป็นเพียงผู้รับสารที่ไม่มีตัวตนในห้องเรียน

นอกจากนี้ กระบวนการสอนแบบ BBL ที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ทำให้ระยะห่างระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาลดน้อยลง แม้จะไม่ได้แปลว่าไม่มีช่องว่างเลย นักศึกษาหลายคนกล้าที่จะมาปรึกษาในทุกเรื่อง ทั้งความไม่รู้จากการเรียนวิชาอื่นๆ เรื่องการซื้อกล้องวิดีโอ เรื่องกิจกรรม เรื่องเพศ ปัญหาครอบครัว รวมทั้งเป็นเวทีในการเตือนสตินักศึกษาด้วย เช่นมีนักศึกษาคนหนึ่งเรียนเก่ง พยายามจะไหว้โดยการพูดคำศัพท์สังคมศาสตร์ยากๆ สิ่งที่อาจารย์ทำก็คือ เตือนเขาต่อหน้าเพื่อนๆ เพื่อให้ลด

อึดตาลบบ้าง และด้วยความสนิทสนมกัน เราก็ได้มานั่งคุยกันในเรื่องนี้อีกหลายครั้ง และก็เข้าใจว่าทำไมไม่ควรพูด รวมทั้งอาจารย์ก็ได้ข้อสรุปเช่นเดียวกันว่า เวลาเราพูดถึงคำศัพท์พื้นฐาน เช่น วัฒนธรรม ศาสนา ชาติ ภูมิปัญญา ฯลฯ เราก็ต้องนิยามคำเหล่านี้ให้ชัดเจนก่อนที่จะไปเข้าใจเรื่องที่ยากกว่านั้น น่าสนใจว่า แม้แต่นักศึกษาปริญญาเอกในประเทศไทยหลายคนยังไม่สามารถอธิบายคำศัพท์พื้นฐานเหล่านั้นได้ดี !!!

แล้วอาจารย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้างเมื่อใช้ BBL? ในฐานะอาจารย์เห็นว่าตนเองเปลี่ยนในมิติของตัวตนของอาจารย์ อาจารย์เป็น “ผู้ไม่รู้” เช่นเดียวกับนักศึกษาแล้วค่อยๆ เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ทำให้อาจารย์ไม่ใช่ผู้ทรงภูมิ และไม่มีใครโง่หรือฉลาดไปกว่ากัน แต่มีความเป็นเพื่อนรุ่นพี่ที่คอยสนับสนุนให้รุ่นน้องเติบโต ในอีกแง่หนึ่ง อาจารย์ก็ต้องสนใจการบ้านที่นักศึกษาผลิตออกมา อาจารย์จะต้องคอยตรวจสอบแก้ไขให้คำแนะนำทุกระยะและอ่านงานอย่างละเอียด เพื่อช่วยขัดเกลาความคิดให้เข้าที่เข้าทาง อีกประเด็นหนึ่งก็คือ คิดว่าเราต้องมีความยืดหยุ่นสูง พร้อมรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การออกแบบการเรียนการสอนจะมีลักษณะแข็งทื่อไม่ได้ ต้องมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ถ้าเรามีแผนการเรียนการสอนอย่างตายตัว ว่าคาบนี้จะสอนอะไร เราก็จะสอนไปเรื่อยๆ ซึ่งพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่จะตามไม่ทัน ดังนั้น ในหนึ่งวิชา เราต้องหมั่นสังเกตการรับรู้ของนักศึกษาว่ามีปฏิกิริยาต่อความรู้ที่อาจารย์สอนไปอย่างไร ถ้ายังไม่เข้าใจในเนื้อหาที่สอน อาจารย์ก็ควรที่จะปรับวิธีการเรียนการสอนเสียใหม่ การสอนจึงต้องไม่ยึดเหยียดเกินไป แต่ใช้กระบวนการต่อยอดความรู้ที่ได้มาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ด้วยวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น ใช้เกมส์ การแสดงละคร การฟังเพลง เป็นต้น

มาถึงประเด็นสุดท้ายก็คือ วิธีการเรียนการสอนแบบ BBL ใช้ได้ผลจริงหรือไม่ ตามความรู้สึก อาจจะต้องตอบชัดเจนในตอนนี้อาจไม่ได้ แต่ผู้วิจัยคิดว่านักศึกษาและอาจารย์ต่างมีความสุขในการเรียนการสอนมากขึ้น รวมทั้งมีความทุกข์ร่วมกันในบางครั้ง การแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษาทำให้เรามาร่วมวงสนทนากันเรื่องชีวิต ความคิด ปัญหาจากการเรียน รวมทั้งการจุดประกายชีวิตให้นักศึกษาคิดไปข้างหน้ามากกว่าที่จะย่ำอยู่กับปัจจุบัน นักศึกษาหลายคนเริ่มตระหนักว่าตอนนี้เขาอยู่ปี 3 แล้ว จะเรียนๆ เล่นๆ ไม่ได้อีกต่อไป จะต้องตั้งใจเรียนเสียที แต่ความตั้งใจเรียนของเขาไม่ได้หมายความว่าตั้งใจเรียนแบบก้มหน้าก้มตาเรียนอย่างเดียว เพราะพวกเขาที่ยังตื่นสายมาเรียนช้านอนเหมือนเดิม แต่สิ่งที่มองเห็นคือ เขามีความพยายามที่จะเรียนรู้มากขึ้น มีความรับผิดชอบมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การที่นักศึกษามีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีหรือสนใจเรียนมากขึ้น บางคนก็อาจจะเถียงว่าอาจไม่ได้เกิดจาก BBL ก็ได้ ทว่าผู้วิจัยไม่ได้คิดว่านักศึกษาเป็นหนูทดลอง ทำให้เราต้องมาเถียงกันถึงปัจจัยชีวิตในแง่จิตวิทยาหรือพฤติกรรมเชิงประจักษ์ ซึ่งต้องพิสูจน์ความถูกต้อง แต่อย่างน้อยก็คิดว่าเราสามารถชีวิตได้จาก “ประสบการณ์ร่วม” ของนักศึกษาและอาจารย์ ที่ได้เรียนรู้หรือสื่อสารบางสิ่งบางอย่างถึงกัน อาจกล่าวได้ว่า จากประสบการณ์หนึ่งปีที่ผ่านมา มีแต่อาจารย์ BBL ที่ได้รับความรู้ความเป็นมาเป็นไปของนักศึกษา มองเห็นนักศึกษาเป็นเพื่อนมนุษย์และเป็นศูนย์กลางของการ

เรียนรู้ ได้เฝ้าสังเกตมองเห็นพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพร้อมที่จะทบทวนปรับปรุงการสอนของตนเองให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของสมอง ขณะที่อาจารย์คนอื่นไม่ได้ใส่ใจรายละเอียดตรงนี้อาจเป็นระบบ หรือไม่พยายามจะหาคำตอบเลยว่านักศึกษาเรียนรู้ได้อย่างไร ได้แต่โทษความไม่เป็นได้เป็นพายของนักศึกษา และไม่ได้หันกลับมามองตัวเอง ทั้งหมดนี้ คงจะเป็นบทสรุปสั้นๆของการสอนแบบ BBL และการสอนแบบทั่วไป ที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงของการเอานักศึกษาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้กับการเอาอาจารย์เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้

ผู้วิจัยมองว่าบทเรียนที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักการ BBL ในการจัดการเรียนการสอน น่าจะนำมาพิจารณาเพื่อการทบทวนการจัดระบบการเรียนการสอนในระดับมหาวิทยาลัยทั้งที่เป็นการทำควมเข้าใจหลักการ BBL การแก้ปัญหาการศึกษา หรือแม้กระทั่งการทบทวนการจัดการเรียนการสอน ใน 4 ประการ คือ

1. ตัวผู้เรียนไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ ในบริบทของชีวิตนักศึกษา ที่มีสิ่งรบกวนข้างทั้งความสนุกสนานบันเทิง กระแสนิยม แฟชั่น กิจกรรมที่มาจากแรงแรงขับเคลื่อนทางเพศ ฯลฯ ทำให้ผู้เรียนค้นหาความหมาย(meaning) ของการเรียนรู้ไม่พบ ทั้งความหมายของการเรียน การดำรงชีวิต ซึ่งเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง
2. หลักการ BBL ไม่ใช่เทคนิคการสอนแบบใหม่ แต่เป็นหลักการที่สามารถกระตุ้น จัดจูงใจ หรือจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของสมอง(compatible brain) เพื่อให้สมองที่ยังไม่เรียนรู้ ให้เรียนรู้ได้มากกว่าการสอนแบบเดิม เพราะภายใต้หลักการ BBL ไม่มีสมองที่โง่ เรียนไม่ได้ จะมีก็เพียงแต่สมองที่ยังไม่ได้เรียนรู้ สมองของนักศึกษาแต่ละคนที่ถูกกระทำจากระบบการศึกษามานาน เช่น การไม่กล้าถามครู ไม่กล้าพูดกลัวผิด กลัวพูดต่างจากเพื่อน ความรู้ที่ครูให้มาหรือหนังสือที่ครูให้อ่าน คือความรู้อันจริงแท้ปราศจากคำถามบางที่ฟังอาจารย์พูดเข้าใจดี แต่ออกมานอกห้องก็ลืม เหล่านี้สามารถอธิบายได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ใส่ใจความเป็นไปของสมอง โดยเฉพาะกระบวนการเชื่อมต่อของปลายประสาทระหว่าง dendrite กับ axon ณ จุดซินแนปส์ นับว่าเป็นขั้นตอนปฐมภูมิของการเรียนรู้ เพราะการเชื่อมต่อของปลายประสาท จะก่อเกิดร่างแหของวงจร(path way) ที่จะช่วยให้สมองโดยรวม สามารถเชื่อมต่อถึงกันได้ หากการเรียนในชั้นเรียนผู้สอนสามารถกระตุ้นให้เกิดการซินแนปส์ของเซลล์ประสาท แต่ไม่มีวงจรรองรับ ก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียนรู้ได้จนเกิดความจำระยะยาว เพราะจะไม่มีการรองรับ เทียบคล้ายกับรถที่พร้อมจะเดินทางไปสถานีต่างๆ แต่หาถนนไม่เจอ จึงจอดอยู่กับที่ หรือพอมารถจอดอยู่บ้าง แต่เมื่อไปแล้วก็หลงทาง เกี่ยวโยงกับการสอนสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน ผู้สอนไม่สามารถที่จะใช้การวิเคราะห์ระดับสูงมาอภิปรายในชั้นเรียนได้ เพราะสมองของผู้เรียนไม่ได้เตรียมวงจรสำหรับการเชื่อมโยง

ข้อมูล จนเกิดความเข้าใจ ทำให้ต้องเสียเวลากลับไปสอนพื้นฐานสังคมศาสตร์ใหม่ คำอธิบายนี้อาจต้องทำความเข้าใจไปพร้อมกับ การทำความเข้าใจเนื้อหาเรื่องสมองกับการเรียนรู้ในบทที่ 2

3. การประยุกต์ใช้หลักการ BBL ทำให้เห็นมองเห็นปัญหาของการจัดหลักสูตรในปัจจุบัน ซึ่งพบว่าหลักสูตรตอบคำถามให้กับชีวิตนักศึกษาไม่ได้(ทั้งขณะที่เรียนอยู่และภายหลังการเป็นบัณฑิตแล้ว) หลักสูตรไม่ได้เตรียมพร้อมให้กับอนาคตของนักศึกษา หลักสูตรไม่ได้สนใจสมองของผู้เรียนว่ามีกลไกการทำงานอย่างไร หลักสูตรสนใจแต่เป้าหมายที่นักศึกษาควรจะไป เช่น ควรรู้ทฤษฎี ควรมีความสามารถนำสถานการณ์ เป็นวิทยากรกระบวนการกลุ่ม ทำวิจัยขั้นพื้นฐานได้ ฯลฯ แต่ไม่สนใจกระบวนการที่จะให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา “การทำให้นักผู้เรียนคิดเป็น” การเรียนการสอนจึงขึ้นกับธรรมชาติของอาจารย์แต่ละคน ขาดการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
4. การปะทะกันระหว่างวิถีคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบเดิมและแบบใหม่ หลักการจัดการเรียนการสอนแบบ BBL อาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโมทัศน์ด้านการศึกษาในหลายระดับ เช่น การเปลี่ยนมุมมองใหม่ การเปลี่ยนวิธีการสอนที่เน้นสอดคล้องกับสมอง รวมไปถึงการปฏิวัติการเรียนรู้ของสังคม ฯลฯ ซึ่งเมื่อผู้สอนกับผู้เรียนมีทัศนะเกี่ยวกับการเรียนรู้เบื้องต้นบางอย่าง อาทิ การกล่าวอ้างถึงระเบียบวินัยการเรียน ปกติจะใช้การเช็คชื่อเข้าชั้นเรียน หรือการหักคะแนนการมีส่วนร่วมเมื่อขาดเรียน เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งเป็นปัญหาการตีความของคำว่า “อิสระ” “ไม่มีวินัย” นักศึกษาที่เข้าเรียนในชั้นเรียน BBL บางกลุ่มเรียกร้องให้มีการบังคับเข้าเรียนด้วยการเช็คชื่อหรือหักคะแนน แต่ “วินัย” ของ BBL ไม่ได้มาจากอาจารย์เป็นคนกำหนด แต่ต้องมาจากหรือเกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนเอง ผู้เรียนปัจจุบันยังไม่คุ้นเคย เพราะในการรับรู้ระเบียบ(order)ของการเรียนในมหาวิทยาลัย วินัยของพวกเขาต้องมาจากการเข้าชั้นเรียน แต่สำหรับอาจารย์ BBL การจะเข้าชั้นเรียนหรือไม่ จะมาปรึกษาอาจารย์หรือไม่ ผู้เรียนต้องเป็นผู้กำหนด หรืออีกกรณีหนึ่ง คือ การจัดการเรียนการสอนแบบ BBL เชื่อว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ผู้เรียนเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่ผู้สอน ดังนั้นผู้สอนจะเป็นผู้ให้คำแนะนำ ชี้แจง ปรึกษาหารือ(coaching) การเรียนรู้ ไม่ใช่การถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน แต่จากการวิจัยพบว่า กระบวนการ coaching ยังไม่เหมาะกับบริบทไทย เพราะนักศึกษาจะตีความว่าเป็นการดูว่ากล่าว เพราะบางคนคุ้นเคยกับการเรียนรู้แบบอาจารย์เป็นผู้ให้ความรู้ ผู้เรียนบางคนจึงเรียกร้องให้ผู้สอนให้ “คำตอบสำเร็จรูป”